

ภูมิหลังของ “ยาย”

กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาในครั้งนี้คือ “ยาย” เลี้ยงหลานที่พ่อแม่เด็กไม่อยู่ด้วย หรือ “ยาย” ที่ทำหน้าที่เป็น “แม่” เด็ก ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 19 คน ในครั้งแรกผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะผู้มีสถานภาพเป็นยาย หรือแม่ของแม่เด็ก ซึ่งมีจำนวน 16 คน แต่เมื่อได้เข้าไปคลุกคลีกับชาวบ้านอยู่ระยะหนึ่งก็พบว่า มีผู้มีสถานภาพเป็นย่า หรือแม่ของพ่อเด็กอีก 3 คน ก็ทำบทบาทเดียวกับผู้เป็นยาย 16 คน ดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยจึงได้ตัดสินใจนำมาศึกษาในครั้งนี้ด้วย ดังนั้น กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาในครั้งนี้จึงมีจำนวนทั้งสิ้น 19 คน โดยได้รวมเรียกในการศึกษาค้างนี้ว่า “ยาย”

การศึกษาวิตชีวิตและการปรับตัวของ “ยาย” เลี้ยงหลานในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูล โดยวิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและวิธีการสังเกตควบคู่กัน ในหมู่บ้านภูเหล็ก หมู่ 6 ตำบลภูเหล็ก อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น โดยได้เริ่มเข้าไปในหมู่บ้านตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2540

ในช่วงต้น ๆ ผู้วิจัยมีความยากลำบากมากในการนับจำนวน “ยาย” เลี้ยงหลานที่แม่เด็กไม่อยู่ด้วย เพราะข้อมูลการทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กของ “ยาย” ในกรณีนี้ เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา บางคนเมื่อผู้วิจัยสัมภาษณ์ไประยะหนึ่งก็ปรากฏว่า พ่อแม่เด็กมารับเอาเด็กไปแล้ว บางคนเมื่อพูดคุยด้วยระยะหนึ่งแม่ของเด็กก็กลับมาอยู่ด้วย บางคนแม่ของเด็กจะไป ๆ มา ๆ กว่าจะคัดได้เฉพาะ “ยาย” เลี้ยงหลานที่พ่อแม่เด็กไม่อยู่ด้วยจริง ๆ ก็ใช้เวลาไปหลายเดือน การพูดคุยกันในระยะแรก ๆ จะได้ข้อมูลภูมิหลังในเรื่องต่าง ๆ ของ “ยาย” จนเวลาผ่านไปนานพอสมควร เมื่อผู้วิจัยได้เข้าไปในหมู่บ้านบ่อย ๆ ได้ถามไถ่ทุกข์สุขกันบ่อย ๆ “ยาย” ทั้งหลายจึงยอมถ่ายทอดเรื่องราวส่วนตัวต่าง ๆ อย่างสบายเป็นธรรมชาติ พร้อม ๆ กับที่ผู้วิจัยก็ได้ใช้เวลาดังกล่าวตรวจสอบข้อมูลต่าง ๆ โดยวิธีการสังเกตควบคู่ไปด้วย เช่น เมื่อ “ยาย” บอกว่า “หลานไม่ค่อยกินอะไรเลยจึงผอม” เมื่อได้ไปพบบ่อย ๆ ก็ตรวจสอบได้ว่า แท้ที่จริง “ยาย” ไม่ค่อยให้อะไรหลานกินเพราะกลัว “เปลืองเงิน”

จากข้อมูลภูมิหลังที่เก็บรวบรวมมาได้ สามารถแยกออกเป็น ภูมิหลังด้านอายุ สถานภาพสมรส จำนวนบุตร การประกอบอาชีพ รายได้จากเงินที่แม่เด็กส่งมาให้ต่อเดือน อายุของหลานเมื่อเริ่มเลี้ยง การเกษียณบทบาทแม่ จำนวนหลานที่เลี้ยงดู และจำนวนสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัว สำหรับภูมิหลังอื่น ๆ พบว่า การศึกษาของ “ยาย” ทุกคนเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่สี่เหมือนกัน และทุกคนเคยมีประสบการณ์เลี้ยงลูก โดยให้กินนมแม่ และให้อาหารเสริมโดยวิธี “ป้อนข้าวย่า” หรือเคี้ยวใส่กลั้วย่นำไปหมกแล้วป้อนเด็กเหมือนกัน

ภูมิหลังของกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา

ข้อมูลภูมิหลังของ “ยาย” ที่จะเสนอต่อไปนี้เป็นข้อมูลเกี่ยวกับ “ยาย” ในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อที่จะช่วยอธิบายหรือให้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปรับวิถีชีวิตของ “ยาย” เมื่อต้องมาเลี้ยงหลาน ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5.1

ภูมิหลังของ “ยาย”

ชื่อ	อายุ	สถานภาพสมรส	จำนวนบุตร	การประกอบอาชีพ	เงินที่ลูกส่งมาต่อเดือน
สมบูรณ์ คันโยธา	69	คู่สมรสอยู่ด้วยกัน	11	เกษียณจากงาน	มากกว่า 2,000 บาท
สม ศิริโคตร	65	หม้าย	8	เกษียณจากงาน	น้อยกว่า 2,000 บาท
ราตรี มุลมาตร	62	หม้าย	7	เกษียณจากงาน	มากกว่า 2,000 บาท
เขียน แก้วอาจ	61	หม้าย	7	เกษียณจากงาน	น้อยกว่า 2,000 บาท
ไซ หวานแท้	68	หม้าย	5	เกษียณจากงาน	น้อยกว่า 2,000 บาท
น้อย ชินาราช	57	หม้าย	9	เกษียณจากงาน	น้อยกว่า 2,000 บาท
น้อย เอกตาแสง	51	คู่สมรสอยู่ด้วยกัน	4	ยังทำงาน	มากกว่า 2,000 บาท
ถนอม ทับภูมิ	55	คู่สมรสอยู่ด้วยกัน	5	เกษียณจากงาน	น้อยกว่า 2,000 บาท
นารี สุทธิพันธุ์	51	คู่สมรสอยู่ด้วยกัน	5	เกษียณจากงาน	มากกว่า 2,000 บาท
พาส พรหมจ้อย	47	คู่สมรสอยู่ด้วยกัน	3	ยังทำงาน	น้อยกว่า 2,000 บาท
ฮง มุลมาตร	41	คู่สมรสอยู่ด้วยกัน	4	ยังทำงาน	มากกว่า 2,000 บาท
ห้วง สุกใส	41	คู่สมรสอยู่ด้วยกัน	3	ยังทำงาน	มากกว่า 2,000 บาท
หลาย จันโท	42	คู่สมรสอยู่ด้วยกัน	2	ยังทำงาน	มากกว่า 2,000 บาท
ไท สายจันทร์	44	คู่สมรสอยู่ด้วยกัน	3	ยังทำงาน	น้อยกว่า 2,000 บาท
ทองคำ มาตรี	45	หม้าย	5	ยังทำงาน	น้อยกว่า 2,000 บาท
สมร สาม้อง	47	คู่สมรสอยู่ด้วยกัน	3	ยังทำงาน	น้อยกว่า 2,000 บาท
วอน แก้วอาจ	47	คู่สมรสอยู่ด้วยกัน	5	ยังทำงาน	น้อยกว่า 2,000 บาท
สุนี เกือกคำ	47	คู่สมรสอยู่ด้วยกัน	5	ยังทำงาน	น้อยกว่า 2,000 บาท
น้อย มุลมาตร	40	คู่สมรสอยู่ด้วยกัน	4	ยังทำงาน	น้อยกว่า 2,000 บาท

ชื่อ	การเกษียณบทบาท		จำนวนหลาน ที่เลี้ยงดู	สมาชิกอื่นใน ครอบครัว
	แม่	อายุหลานเมื่อ เริ่มเลี้ยง		
สมบูรณ์ คันโยธา	24 ปี	6 เดือน	2	สามี
สม ศรีโคตร	18 ปี	1 ปี 2 เดือน	2	-
ราตรี มูลมาตร	23 ปี	แรกเกิด, 7 เดือน	2	-
เชียน แก้วอาจ	24 ปี	6 เดือน	1	-
ไซ หวานแท้	21 ปี	7 เดือน	1	-
น้อย ชินาราช	16 ปี	6 เดือน	1	ลูกชาย 1 คน
น้อย เอกตาแสง	16 ปี	2 ปี 6 เดือน	1	สามี
ณอม ทับภูมิ	16 ปี	2 ปี	1	สามี+ลูกชาย 2 คน
นารี สุทธิพันธุ์	18 ปี	7 เดือน	1	สามี+ลูกสาว+ลูกเขย+หลาน 2
พาส พรหมจ้อย	17 ปี	6 เดือน	1	สามี
ฮง มูลมาตร	12 ปี	1 ปี 4 เดือน	1	สามี+ลูกชาย 1 คน
ห้วง สุกใส	18 ปี	15 วัน	1	สามี
หลาย จันโท	14 ปี	6 เดือน	1	สามี
โท สายจันทร์	18 ปี	1 ปี 2 เดือน	1	สามี
ทองคำ มาตรี	15 ปี	1 ปี 6 เดือน	1	ลูกสาว 1 คน
สมร สามีอง	18 ปี	4 เดือน	1	สามี
วอน แก้วอาจ	19 ปี	2 ปี 5 เดือน	1	สามี+ลูกชาย 1 คน
สุนี เตือกคำ	19 ปี	7 เดือน	2	สามี
น้อย มูลมาตร	10 ปี	1 ปี 5 เดือน	1	สามี+ลูกสาว 2 คน

ภูมิหลังของ "ยาย" สำหรับการศึกษาคั้งนี้ประกอบด้วย อายุ สถานภาพสมรส จำนวน บุตร การประกอบอาชีพ รายได้จากเงินที่แม่เด็กส่งมาต่อเดือน เกษียณบทบาทแม่ อายุของหลาน เมื่อเริ่มเลี้ยง จำนวนหลานที่เลี้ยงดู และจำนวนสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัว รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

ภูมิหลังทางอายุ จะเห็นได้ว่า "ยาย"อายุมากคือ มีอายุเกิน 60 ปี มีจำนวน 5 คน "ยาย" อายุค่อนข้างมาก คือ มีอายุในช่วง 50-59 ปี มีจำนวน 4 คน นอกนั้น เป็น "ยาย" อายุน้อย คือ มีอายุในช่วง 40-49 ปี

ภูมิหลังทางสถานภาพสมรสของ "ยาย" พบว่า มีเพียง 2 ลักษณะเท่านั้นคือ กลุ่มแรก คือ "ยาย" ที่เป็นหม้ายสามีเสียชีวิตแล้ว มีจำนวน 6 คน ในกลุ่มนี้ เป็น "ยาย" อายุมาก 5 คน อีก 1 คน เป็น "ยาย" อายุน้อย ส่วนกลุ่มที่สอง คือ "ยาย" ที่สมรสแล้วและคู่สมรสอยู่ด้วย มีจำนวน 13

คน ส่วนใหญ่เป็น "ยาย" อายุต่ำกว่า 60 ปี มีเพียง 1 คน เท่านั้นที่มีอายุเกิน 60 ปี เนื่องจากตามีอายุยืนเกือบ 100 ปี และยังเป็นคนที่เข้ามาบุกเบิกตั้งถิ่นฐานในยุคแรก ๆ

ภูมิหลังทางด้านจำนวนบุตรของ "ยาย" พบว่า "ยาย" ที่มีบุตร 5 คน มีจำนวนมากที่สุด คือ 5 คน รองลงมาคือ "ยาย" ที่มีบุตร 3 คน ซึ่งมีจำนวน 4 คน รองลงมาอีกคือ "ยาย" ที่มีบุตร 4 คน ซึ่งมีจำนวน 3 คน ถ้าพิจารณาประกอบกับภูมิหลังอื่น ๆ จะสังเกตได้ว่า "ยาย" อายุมาก ส่วนใหญ่จะมีบุตรเกิน 5 คน ในขณะที่ "ยาย" อายุน้อยทั้งหมดจะมีบุตรไม่เกิน 5 คน

ภูมิหลังทางการประกอบอาชีพของ "ยาย" พบว่า มี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เกษียณจากงานอาชีพหรือจากงานในไร่ นา คือ "ยาย" ที่ไม่ต้องมีภาระรับผิดชอบงานในไร่ นาของตนเองแล้ว มีลูกมารับช่วงหรือรับภาระแทนแล้ว ซึ่งมีจำนวน 8 คน ส่วนใหญ่จะเป็น "ยาย" ที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป และกลุ่มที่สอง คือ กลุ่มที่ยังทำงานอยู่ หรือยังรับผิดชอบงานในไร่ นาของตนเอง ยังไม่มีลูกมารับช่วงหรือรับภาระแทน ซึ่งมีจำนวน 11 คน ส่วนใหญ่เป็น "ยาย" อายุน้อย

ภูมิหลังทางด้านการรายได้จากเงินที่ลูกส่งมาต่อเดือน พบว่า "ยาย" ได้รับจากเงินที่ลูกส่งมาให้ต่อเดือน มี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีรายได้น้อยกว่า 2,000 บาทต่อเดือน มีจำนวน 13 คน และกลุ่มที่มีรายได้มากกว่า 2,000 บาทต่อเดือน มีจำนวน 6 คน

ภูมิหลังทางการเกษียณบทบาทแม่ของ "ยาย" พบว่า ส่วนใหญ่เกษียณบทบาทการเป็นแม่ หรือ ปลอดภัยจากการเลี้ยงเด็กเล็กมานานเกิน 15 ปีขึ้นไป มีเพียง "ยาย" สามคนเท่านั้นที่ปลอดภัยจากการเลี้ยงเด็กเล็กมาไม่ถึง 15 ปี

ภูมิหลังทางด้านอายุของหลานเมื่อเริ่มเลี้ยงดู สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก "ยาย" เริ่มเลี้ยงเมื่อเด็กมีอายุระหว่างแรกเกิดถึง 1 ปี หรือ เลี้ยงเด็กวัยแบเบาะ และกลุ่มที่สอง "ยาย" เริ่มเลี้ยงเมื่อเด็กมีอายุ 1-2 ปี หรือเลี้ยงเด็กวัยเตาะแตะ

ภูมิหลังทางด้านจำนวนหลานที่เลี้ยงดู พบว่า "ยาย" ส่วนใหญ่จำนวน 15 คน เลี้ยงหลาน 1 คน มี "ยาย" เพียง 4 คน ที่เลี้ยงหลาน 2 คน ส่วนใหญ่เป็น "ยาย" อายุมาก

ภูมิหลังทางด้านสมาชิกอื่นในครอบครัว พบว่า ส่วนใหญ่คือ "ยาย" จำนวน 8 คน อยู่เพียงสองคนกับสามี "ยาย" อีก 4 คน อยู่เพียงลำพังคนเดียว นอกนั้นแล้ว "ยาย" 3 คน อยู่กับสามี และลูกอีก 1 คน "ยาย" อีก 2 คน อยู่กับสามีกับลูก 2 คน และมีเพียงหนึ่งคนอยู่กับสามี และลูกสาว ลูกเขยกับหลานอีก 2 คน ส่วนใหญ่มีสมาชิกในครอบครัวน้อยคน